

Gracz

IGNACY KRASICKI

SATYRY, CZĘŚĆ PIERWSZA

Gracz

Słusznie niżnik czerwieny¹, a kinal² z nazwiska,
Uczczony matedorstwem³. Jemu kart igrzyska
Winniśmy; a walecznym dumne bohатыrem,
Wyszły na świat szulery pod wodzem Lahirem⁴.
Tak się zwał ten, co pierwszy dla zabawnej spółki
Pod różnymi barwami zebrał cztery pułki
I każąc się bić lalkom, głupiego gdy bawił,
Wszystkim jego następcom kunszt zacny objawił.
Weszły karty w potrzebę tak jak innych wiele,
o których dziwacki wymysł gdy ludziom udziela,
Płacimy haracz modzie. Stąd tyrany nowe,
Króle winne, czerwienne, żołędne, dzwonkowe⁵,
Bez względu na poddanych majątku ostatki
Coraz cięższe wkładają jarzma i podatki.

Łask pańskich (jak zazwyczaj) rywale, rywalki,
Dworzany — niżnikowie, faworytki — kralki⁶,
Zawždy w wojnie, a z nimi i ich adherenci⁷,
Biją wszystkich, skoro się ich kolor wyswięci⁸.

Król najstarszy u innych; nasz jarzmu niezdolny,
Pod tuzem⁹ jak pod prawem sadza go lud wolny.
Bije więc wstępnym bojem i króle, i kralki,
A my głupi, co gramy, płacimy za lalki.

I lalki nam też płacą. Co ziemi i piędzi
Nie miał przedtem, dziś Marek hrabia na żołędzi¹⁰.
Z łaski malowanego króla jegomości
Posiada sumy, weksle, fanty, majątności.
Jako strumyk, co z letka po kamyczkach ścieka,
Nim się z niego tak znaczna ustanowi rzeka,
Iż ją majtek w żegludze żartkim porze¹¹ wiosłem,
Tak szedł Marek do zbiorów szulerskim rzemiosłem.
Podłe są grów wspaniałych pierwsze towarzyszki,

¹niżnik czerwieny — walet kierowy. [przypis redakcyjny]

²kinal — walet atutowy. [przypis redakcyjny]

³matedorstwo — starszeństwo w kartach; *matador* — najstarsza karta atutowa. [przypis redakcyjny]

⁴*Labir* — Etienne de Vignoles (1390–1433), znany bardziej pod nazwiskiem La Hire, jeden z przywódców wojsk króla francuskiego Karola VII; nazwiskiem jego ochrzczono we Francji waleta kierowego. Tradycyjne przypisywanie La Hire'owi wynalezienia kart do gry nie jest zgodne z prawdą historyczną. [przypis redakcyjny]

⁵*Króle winne, czerwienne...* — staropolskie nazwy kolorów w kartach, obok których w XVIII w. wprowadzono nazwy francuskie: pik, kier, trefl, karo. [przypis redakcyjny]

⁶kralka — dama kierowa. [przypis redakcyjny]

⁷*adherent* — stronnik, poplecznik. [przypis redakcyjny]

⁸kolor wyswięci się — zostanie kolorem atutowym. [przypis redakcyjny]

⁹tuz — as w kartach. [przypis redakcyjny]

¹⁰*Marek hrabia na żołędzi* — tj. na treflu, bo zdobył majątek szulerską grą w karty. Ironiczny tytuł hrabiego na żołędzi wystylizowany jest na wzór ówczesnych tytułów rodowych, np. Jacek hrabia Fredro na Pleszowicach i Hoczwi. [przypis redakcyjny]

¹¹porze — pruje. [przypis redakcyjny]

Chcesz przyjść do faraona¹², trzeba zacząć w pliszki¹³,
Trzeba skrzętnym staraniem, gdy pora użycza,
Próbować różnych losów i w rusa¹⁴, i w bicza¹⁵,
A zacząwszy w ciskankę¹⁶ z chłopcy, po miesiącu
Kończyć z pany wśród luster grając po tysiącu.
Najśmielej wódz takowy do zwycięstwa zmierza,
Który się od prostego dosłużył żołnierza.

O wy, dusze wyborne i większe nad prawo!
Wspaniały punkt honoru co trzymając żwawo,
Zaufani, że na was cios kary nie natrze,
Na bankowym fortunę stawiacie teatrze,
A szacownej wolności stawając się wzorem,
Domy wasze stawiacie szulerstwu otworem.
Pozwólcie, dusze wielkie, dusze uwielbione,
Niechaj igrzysk Fortuny uchylę zasłonę.

Asamble¹⁷. Niosą karty i sztony¹⁸, i marki,
A jako bankierowie na walne jarmarki¹⁹,
Zasiadają szulery w wielkie dzieła wprawne,
Koło nich jak na smyczy pacjenty sławne.
Ten nowy kabalista zaczyna kwerendy²⁰,
Stawił na piątkę z asem połowę arendy²¹,
Tamten, zazdrosnym okiem patrząc na kolegę,
Sypie na kralkę pełną pszenicy komięgę²².
przegrał niżnik, ów niżnik, co się był tak wslawił,
Zgniółł Antoni złoczyńcę i w komin wyprawił.
Marcin damie łeb urwał za dwa łaszty²³ żyta,
Klnie Jędrzej nieszczęśliwy i zębami zgrzyta,
A że sąsiad na takąż jak on kartę stawia,
Dąsa się na sąsiada, mruczy i przymawia.
I ów przegrał i westchnął, a Jędrzej się cieszy.
Coraz więcej zgromadza zysk szulerskiej rzeszy:
Złoto brzęczy, ten daje, a tamten odbiera,
Ów, że przegrał, za siebie coraz się obziera,
Ktoś mu przyniósł nieszczęście. Piotr przegrał na kralkę,
Byłby i więcej przegrał, szczęściem postrzegł balkę²⁴,

Los, Pieniądz, Zabobony

¹²faraon — hazardowa gra w karty, niezwykle popularna w Polsce od czasów saskich. [przypis redakcyjny]

¹³pliszki — gra polegająca na rzucaniu czterech rozłupanych drewniek z gałęzi. Wygrana zależała od tego, czy ktoś rzucił do pary, tj. dwa drewnienka na stronę płaską, białą i drugie dwa na stronę półokrągłą lub wszystkie cztery na jedną stronę. [przypis redakcyjny]

¹⁴rus — gra w karty, w której ten wygrywał, kto miał trzy kolejne karty starsze lub jednego koloru [przypis redakcyjny]

¹⁵bicz — rodzaj popularnej gry karcianej. [przypis redakcyjny]

¹⁶ciskanka — gra pieniędzmi lub liczmanami: „orzel czy reszka”. [przypis redakcyjny]

¹⁷Asamble — bale, reduty były miejscem szczególnie wysokiej gry w karty. [przypis redakcyjny]

¹⁸sztony — liczmany, znaczki metalowe lub kościane zastępujące umownie pieniądze w grze. [przypis redakcyjny]

¹⁹bankierowie na walne jarmarki — kontrakty, wielkie doroczne zjazdy szlachty dla dokonywania transakcji handlowych. Na kontraktach bywali również przedstawiciele bankierów warszawskich, zwanych także wekslarzami. [przypis redakcyjny]

²⁰kwerendy — poszukiwania, badania. [przypis redakcyjny]

²¹Kitowicz pisze: „Zrobił się z tej gry wielom stopień do fortuny, wielom do upadku, gdy w profesję [zawód] szulerów, przedtem wżgardzoną i tylko między małym ludem zachowanie mającą [...] weszli ludzie dystyngowani, a nawet najwięksi panowie stali się szulerami, ogrywając jedni drugich nie tylko z gotowych pieniędzy, ale nawet z nieruchomych substancji, z dóbr, z klejnotów i całej fortuny. Kiedy na jedną kartę wolno było stawić i tysiąc czerwonych złotych, i sto tysięcy, i przez jedne noc można było miernie majątnemu lub synowi szlaccica, wyprawionemu do dworu albo do palestry, ograć się do koszuli”. (J. Kitowicz, *Opis obyczajów*, s. 577). [przypis redakcyjny]

²²komiega — statek rzeczny do splawiania zboża. [przypis redakcyjny]

²³łaszt — dawna miara towarów sypkich, równa około 3840 l. [przypis redakcyjny]

²⁴szczęściem postrzegł balkę — według rozpowszechnionego wśród karciarzy przesądu miejsce pod belką w suficie przynosi nieszczęście w grze. [przypis redakcyjny]

Posunął się, a miejsca gdy lepszego sięga,
Już nietrwożny, jak siedzi, zgrał się do szeląga.
Zgrał się, a nowy Tytan²⁵, zjadłością rozżarty,
Jak Ossę i Pelijon rzucił w górę karty;
Wyzywa, a w perorach²⁶ żwawo rozpoczętych
Błuźni żywych, umarłych i grzesznych, i świętych.

Piotr więcej jeszcze przegrał, przecież się uśmiecha,
Śmiech w uściech, a łzy w oczach, więc tajemnie wzdycha.
Żal dokucza, wstyd broni; trójka nieszczęśliwa,
Trójka niegdyś pomyślna, a teraz zdradliwa,
Poczwórnym złym padnieniem zgubiła go marnie,
Osierocone złoto chciwy bankier garnie.
Nie masz czasu i żegnać miłe towarzysze,
Poszedł smutny, siadł w kącie i satyry pisze.
Pisz, bracie! dobre będą, piękne i zbawienne.

W drugim kącie, na losy płaczący odmienne,
Co największą pociechą strapionego gracza,
Znalazł Łukasz nieszczęsnych awantur słuchacza.
Za nic Rzymu i Aten sławne oratory,
Naówczas kiedy szuler płacziwe perory
Rozpoczyna wyborym sposobem i kształtem:
Jakim los rozjuszony niesłychanym gwałtem
Srożył się, jak tylekroć szczęsne i wygrane,
Owe karty z kabały, karty doznawane,
Odmieniły się wszystkie, odmieniły nagle,
A gdy dał wiatr pomyślny w rozpuszczone żagle,
Gdy już okręt ku mecie dążył w bystrym biegu,
Gdy już portu dotykał, rozbił się na brzegu.
Rozbił się! — Umilkł mówca — westchnął, głową kiwnął,
Rozbił! — powtórzył słuchacz i żałośnie ziewnął.

Wrzask. — O co? — Jak nie wrzeszczyć. Zyski oczywiste
Stracił Jan. Wielkim głosem wotum²⁷ uroczyste,
Co w zakłębieniu wskroś serce słyszających przenika,
Czyni, że grać nie będzie... i stawia niżnika.
Stawia zdrajcę, co tyle złota na bank wegnał,
Stawia na pożegnanie; przegrał... nie pożegnał,
A losów nieszczęśliwych dopełniając miarki,
Pozbywszy gotowizny gra teraz na marki.
Źle rzecz sądzić z pozorów. O marki, o sztony!
Któż by zgadł, żeście czasem warte milijony.
Spytaj Jana, opowie, kościanymi znaki²⁸
Jak z sług pany, a z panów stały się żebraki.
Piotr kontent. Piotr, co wczoraj trzysta nie żałował.
Dziś wziął rewanż; trzy wygrał, do kieszeni schował.
Oszukał, bo grać przestał, tych, co wczoraj zgrali²⁹,
Jęczą nad srogą zemstą, więc się ich użali:
Niech wygrane odbiorą. Stawił — przegrał, drugą —
I ta poszła. Nie bawiąc z odgrywaniem długo,
Co chciał pocieszyć niby zawstydzone franty,
Dał pięćset w gotowiznie, a tysiąc na fanty³⁰.

²⁵nowy Tytan — według mitologii starożytnej walczący z Zeusem Olbrzymi (już w starożytności myleni często z Tytanami) spiętrzyli szczyt Pelion na górze Ossie, aby dostać się na Olimp. [przypis redakcyjny]

²⁶perora — długie rozwlekłe przemówienie. [przypis redakcyjny]

²⁷wotum — ślubowanie, przysięga. [przypis redakcyjny]

²⁸kościane znaki — sztony, licznym z kości. [przypis redakcyjny]

²⁹zgrali — zgrali się. [przypis redakcyjny]

³⁰na fanty — w zastaw. [przypis redakcyjny]

Przegrał, lecz pięknie przegrał, nie oszczędza zbioru³¹,
Ale przegrał na słowo, a to dług honoru.
Niech głód mrą³². niech klną pana służący niepłatni,
Żebrak on na potrzeby, na zbytki dostatni.
Pierwszy dług kart u niego niż zasług, niż cnoty,
Woli płacić za kralkę niż wspomóc sieroty.
Nie kazał tak król polski, lecz kazał czerwieny,
A zbytek, coraz w głupich zapędach odmienny,
W tym tylko jest stateczny, że niecnotę wdzięczy.
To nie honor zapłacić, gdy sierota jęczy,
Kiedy płacze rzemieślnik, sługa strawion pracą,
A honor, gdy się zbytki i niecnoty płacą?
Jan objął po rodzicach majątność dostatnią,
Wjechał w miasto, a wpadłszy w filutowską matnię,
W takie go facyjendy³³ wprawił kunszt łotrowski,
Że w rok poszły intraty i sumy, i wioski.
Cóż teraz czyni? Oto widząc w worku pustki,
Z szóstek robi siódemki, a z siódemek szóstki.
Żyje więc jeszcze lepiej, niż kiedy był panem,
A terazniejszym dobrze dyrygując stanem,
Kto wie, jeśli co przegrał, nazad nie odkupi.
A jak zdradę postrzegą? Albo to Jan głupi;
Wycwiczył się on nieźle. Są mistrze uczeni,
Co kiedy zechcą, żołądź uczynią z czerwieni,
Co pamfila skinalą³⁴, a gdy karta zmyka,
Z króla kralkę uczynią, a z tuza niżnika.

Świat się przepolerował. Bogdajby był dziki,
Bogdaj wiecznie przepadły tuzy i niżniki!
Dla głupich się zaczęły, mądrzy je przejęli
I co by się kartami bawić tylko mieli,
Tracą na nich czas drogi, majątek i cnotę,
A zbrodni filutowskich przejmując ochotę,
Oszukani, utratni, zdrajcy i oszusty
Płacą głupstwu dań zdzierstwa, zbytków i rozpusty.

Bogactwo, Pan, Sługa,
Skąpiec

Upadek, Zabawa

³¹zbiór — majątek. [przypis redakcyjny]

³²głód mrą — umierają z głodu. [przypis redakcyjny]

³³facyjenda — spekulacja, aféra. [przypis redakcyjny]

³⁴pamfila skinala — waleta treflowego zamienia w atutowego (kinala). [przypis redakcyjny]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/satyry-czesc-pierwsza-gracz>

Tekst opracowany na podstawie: Ignacy Krasicki, *Satyry i listy*, oprac. Zbigniew Goliński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, wyd. 1, Wrocław, 1958

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Marcin Hernas.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.